

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V
PLZNI
Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Montaignovy a Baconovy Eseje v kontextu
renesanční filosofie
Bedřiška Brokešová

Plzeň 2016

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V
PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Montaignovy a Baconovy Eseje v kontextu
renesanční filosofie

Vypracovala: Bedřiška Brokešová

**Vedoucí práce: PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.
Katedra filozofie**

Duben 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

podpis

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Martině Kastnerové, Ph.D. za vedení bakalářské práce, za cenné a odborné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala příteli a rodině za podporu, kterou mi poskytovali.

Obsah

1	Úvod	1
2	Renesanční filosofie	3
2.1	Období renesance a renesanční filosofie	3
2.2	Optimismus a pesimismus v renesanci	5
2.3	Renesanční diskuze o nesmrtelnosti duše	6
2.4	Renesanční skepticismus	9
3	Francis Bacon	13
3.1	Období novověku	13
3.2	Život Francise Bacona	14
3.2.1	Základní myšlenky	15
3.2.2	Nová metodologie	16
3.3	Eseje čili rady občanské a mravní	18
3.3.1	Baconovy eseje	20
3.3.2	Morálka v Baconových Esejích	24
3.3.3	Motiv smrti a nesmrtelnosti lidské duše v Baconových Esejích	25
4	Michel de Montaigne	27
4.1	Život Michela de Montaigne	27
4.2	Montaigneovy Eseje	28
4.2.1	Skepticismus v Montaigneových Esejích	30
4.2.2	Morálka v Montaignových Esejích	32
4.2.3	Motiv smrti a nesmrtelnosti lidské duše v Montaignových Esejích	34

5	Komparace <i>Esejí</i> v kontextu renesanční filosofie	36
5.1	Politický život	37
5.2	Pohled na člověka	37
5.3	Vztah k přírodě	38
5.4	Otázka smrti a nesmrtelnosti	39
5.5	Pojetí morálky v <i>Esejích</i>	40
6	Závěr	41
7	Seznam literatury	43
8	Resumé	46

1 Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou Montaignovy a Baconovy *Eseje* v kontextu renesanční filosofie. Vybírány budou shodné motivy a myšlenky obou autorů, které poté budou v závěrečné části podrobeny komparaci. Francis Bacon i Michel de Montaigne se věnovali velmi obsáhlé škále motivů. Zvláštní pozornosti se dostávalo tématu morálky, víry či politiky.

V první části této práce budou představeny podstatné charakteristiky renesance a smýšlení dané doby, pro lepší pochopení obecného kontextu k následné analýze témat Montaignových a Baconových *Esejí*. Vzhledem ke složitosti vymezení renesanční éry bude zaměřeno na Jacoba Burckhardta jakožto autora pojmu renesance, dále na optimismus či pesimismus dané doby a skepticismus, který byl důležitý pro tvorbu Michela de Montaigne. Diskutovaným tématem v renesanci byl rovněž problém nesmrtelnosti lidské duše, pro přiblížení problematiky budou představeny hlavní myšlenky Marsilia Ficina a Pietra Pomponazziho týkající se tohoto tématu.

Další kapitola věnovaná Francisovi Baconovi nejprve představí období na přelomu 16. a 17. století, ve kterém žil, poté jeho působení v politické sféře a hlavní myšlenky. Interpretovány budou jeho politické a morální názory, které byly ovlivněny především faktem, že zastával vysoké politické funkce. Dále budou analyzovány Baconovy *Eseje*, ve kterých na základě svých zkušeností radil, jak by se člověk měl v jednotlivých situacích zachovat, jak nalézt k problémům řešení a jak pomocí vědění získat moc.

V kapitole věnující se Michelu de Montaigne, podobně jako u prvního jmenovaného filosofa, bude představen autorův život, politické působení a základní myšlenky v podobě skepticismu, které se promítly do velké části jeho knihy, konkrétně do obsáhlého textu *Apologie Raimunda ze Sabundy*. Dále budou interpretována témata shodná s Francisem Baconem, tedy téma morálky a motiv smrti.

V závěrečné části zabývající se komparací *Esejí* Michela de Montaigne a Francise Bacona v kontextu renesanční filosofie budou srovnány jejich názory. Práce bude porovnávat různá témata, mimo jiné námět morálky a pohledu problematiky ve věci završení konce života, tedy záležitosti týkající se smrti.

2 Renesanční filosofie

2.1 Období renesance a renesanční filosofie

Renesance je pojem, který vychází z latinského slova *renasci*, jež lze do českého jazyka přeložit jako „znovu se narodit“ nebo „znovu se zrodit“, tj. užíváno pro označení určitého historického období evropských dějin, které se datuje přibližně mezi roky 1350 – 1600. Pokud bychom se snažili tento pojem nějakým způsobem vymezit, nejjednodušeji by se dalo říct, že se jedná o návrat k antice. Hlavními rysy vyznačujícími renesanční filosofii byly především snahy znovu obrátit pozornost k antice a jejím hodnotám, oživení zájmu o antickou filosofii, zaměření pozornosti ke zkoumání člověka a počátky racionální a empirické vědy. V tomto období byla řecká a římská kultura chápána jako vrchol rozvoje, po němž následoval jen dlouhý kulturní úpadek, který je označován jako středověk. Středověk byl brán jako éra, kdy se vytrácela vzdělanost a moc převzala barbarská kultura. To se snažili renesanční myslitelé změnit právě obnovováním vzdělanosti, především v umělecké a politické sféře.¹

V datování renesančního období je možné nalézt odlišnosti, neboť neprobíhalo v celé Evropě souběžně.² Za počátek je obvykle považována první polovina 14. století, místem zrodu bylo italské město Florencie. Do dalších částí Evropy pronikalo postupně zejména v průběhu 15. století. Samozřejmě nelze ani zcela přesně určit, kdy skončil tzv. starý věk, dokonce je uvádělo, že nějaký čas středověké a renesanční myšlení plynulo souběžně vedle sebe a v některých ohledech se i prolínalo.³

Pojem renesance je francouzským překladem užitým francouzským historikem Julesem Micheletem, který označil své dílo právě výrazem *Renaissance*. Pojem byl dále rozšířen švýcarským historikem umění Jacobem Burckhardtem v 19. století, který vydal svoji knihu *Die Cultur der*

¹ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 7.

²GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 17.

³ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 7.

Renaissance in Italien. Na základě děl těchto dvou autorů došlo k jisté idealizaci renesančního období v Evropě. Bylo chápáno jako časový úsek, v němž měly vznikat kulturní ideály, na kterých zákládali vzdělanci té doby svoji totožnost. Tyto hodnoty zahrnovaly zejména individualismus, svobodu myšlení a tvorbu bez ohledu na náboženství.⁴ Individualismus byl v renesanci pojmem poměrně novým, ale objevoval se velmi často a odlišoval středověk od renesance.⁵

Historikové 20. století však toto Burckhardtovo vyobrazení renesance začali zpochybňovat jako „mýtus renesance“, neboť nacházeli rozdíly mezi popisováním doby podle Burckhardta a skutečností. Diference byly především v sociální a kulturní oblasti. Tato éra nebyla jen šťastným obdobím, jak ji popisuje Burckhardt, ale ve společnosti vládla panická hrůza z Boha, který trestal hříchy, z příchozího konce světa nebo z odlišností lidských ras či různých odchylností od normálu. S touto dobou přišla jednota křesťanství a s ní násilná christianizace, reformace, náboženské války, masakrování původních obyvatel při objevování nových kontinentů a mnoho dalších zločinů na lidskosti. V čem dnešní historici nacházejí shodu je, že tuto historickou epochu nelze vymezit přesnou definicí, vzhledem ke složitosti sociokulturních vztahů minulosti. Podobný problém s vymezením se týká i renesanční filosofie. Na jedné straně stojí autoři, kteří tvrdí, že toto období není zcela ničím zvláštním, tudíž není třeba jakékoliv zvláštní pozornosti. Na straně druhé jsou dějepisci, kteří oslavují renesanční filosofii jako rozbití doby temna a vnesení nových postojů, myšlenek a ideálů. Někteří autoři popisují renesanční myšlení za pomoci některých výstižných rysů. Byly jimi například individualismus, s kladením důrazu na svobodu jednotlivce, odproštění od teologie, tedy neduchovní typy myšlení, a založení vědy na rozumu a empirických poznacích.⁶ Ani jedno prohlášení nemůže být bráno jako směrodatné, vždy se najde mnoho zastánců jednoho nebo druhého přesvědčení. Co však většina historiků uznává jako obecné rysy renesanční filosofie, jak

⁴Tamtéž, s. 8.

⁵BURKE, P. *Italská renesance*, s. 32.

⁶ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 8-9.

již bylo uvedeno na začátku kapitoly, jsou úcta a obrat k antické vzdělanosti. Až poté se zaměřují na konkrétní jednotlivé myšlenkové proudy.⁷

2.2 Optimismus a pesimismus v renesanci

V renesanci proti sobě stály mimo jiné dva myšlenkové proudy, a to optimismus a pesimismus dané doby. Toto období nezahrnovalo jen optimistické prvky a radost ze života, radostná nálada byla nahrazena jakýmsi vystřízlivěním, prozřením, že život dokázal být i mnohem krutější. Vše, co se odehrávalo ve společnosti, bylo promítáno do každodenních životů, tedy neomyšlitelně ovlivňovalo uměleckou i literární tvorbu.

Za nejznámějšího představitele renesančního optimismu byl považován Jacob Christoph Burckhardt, tento autor byl již zmínován výše. Jeho nahlížení na Itálii v tomto historickém období nepředstavovaly jen optimistické prvky. Nešlo přehlédnout situaci, v jaké se stát nacházel, ať již se zmíní procházení válečnými konflikty, strachy obyvatel z despotické nadvlády, nebo v neposlední řadě sužování země morovou epidemií. Co však bylo silně optimistické v Burckhardtovo očích, že obyvatelé přes všechna tato negativa a trápení byli schopni se pozvednout, sebrat všechny síly s cílem vzdorovat a odprostit se od všeho špatného.⁸ V této odvaze a individualismu lidí spatřoval Itálii jako vzor pro ostatní evropské státy pro renesanční „prohlédnutí“. Ztvárnění vycházející z tradice Burckhardtova díla *Die Cultur der Renaissance in Italien* představuje renesanci jako „zlatý věk“, překonávající středověk, kdy ze tmy vyvádí na světlo podstatu člověka.⁹

Burckhardtův optimismus bývá často dáván do protikladu s pesimistickým přístupem daného období francouzského historika Jeana Delumeau. Psal především o problémech, které znepokojovaly obyčejné lidi nejvíce. O epidemiích nemocí, nespravedlnosti, strachu z Božího potres-

⁷Tamtéž, s. 9.

⁸BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 136.

⁹Tamtéž, s. 139.

tání a z válek, což nejlépe vystihovalo slovo beznaděj.¹⁰ V jeho spisech se ve velkém množství opakují koncepce strachu, hříchu, pocitu viny, nejistoty a bezmoci, zoufalství, obav ze Satana a spousta dalších pesimistických pojmů.¹¹ Jean Delumeau se nezabýval ani tolik filosofickým myšlením, ale spíše otázkou politického a náboženského vývoje v dějinách.¹²

Oba autoři psali o stejném historickém období a o podobných otázkách. Jeden z rozdílů, který mezi nimi byl, kromě toho, že je stavíme proti sobě jako představitele pesimismu a optimismu, Delumeau popisoval situaci ve Francii a Burckhardt v Itálii. Stejně jako Jacob Christoph Burckhardt nepsal ve svých dílech bezvýhradně optimisticky, tak i u Jana Delumeau občas nalezneme i optimistické prvky.

2.3 Renesanční diskuze o nesmrtelnosti duše

V souvislosti s tvorbou Francise Bacona a Michela de Montaigne bude nezbytné reflektovat téma smrti a nesmrtelnosti lidské duše v kontextu renesanční filosofie, neboť tento motiv prolínal převážnou částí jejich děl.

Tato diskuze o nesmrtelnosti duše zasahovala do epistemologie, teologie či metafyziky. Dle metafyziky muselo být něco, co nás povznáší na vyšší úroveň nad zvířata, něco, co má věčnou existenci. Trvalá existence byla spatřována v duši, která nebyla pomíjivá, tak jako lidské tělo. Ta se po smrti od těla oddělovala. S touto myšlenkou vyvstaly otázky, kterými se renesanční učenci často zabírali. Jaký je důkaz o tom, že člověk je duchovní bytost? Jak duše funguje? Co opravňuje stavět lidský život nad zvířecí?¹³

Vznikl epistemologický problém související s dichotomií smrtelnosti těla a spásou duše. Takto se problém objevoval v dílech renesančních au-

¹⁰DELUMEAU, Jean. Hřích a strach: pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století, s. 7

¹¹Tamtéž, s. 8

¹²KRISTELLER, P. O. *Osm filosofů italské filosofie*, s. 16.

¹³HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 279.

torů, například v *Sententiae in IV libris distinctae (Kniha sentencí)* Petra Lombardského či v Averroových komentářích k Aristotelovu pojednání *O duši*. Řešením se ve svých dílech zabývali další i renesanční učenci.¹⁴

S návrhem na řešení těchto otázek přišel již ve 13. století Tomáš Akvinský v *Tractatus de unitate intellectus contra Averroistas*: „za prvé je nutné podat podrobnou interpretaci Aristotelova textu, za druhé provést teoretickou analýzu struktury duše, a takto předvést, v jakém epistemologickém a ontologickém smyslu může být duše jednotlivce nesmrtelná“. Kontroverze se vlekly dále i po skončení renesance, ale tímto byl spor rozdělen na dvě linie, buď problém čistě teologický, nebo epistemologický.¹⁵

Počátek sporu o smrtelnosti či nesmrtelnosti duše, se datuje do roku 1439, kdy se konal florentský koncil. Na něm byl Aristoteles obviněn byzantským filosofem Pléthónem, že jeho názory se značně rozcházejí. V pojednání *O duši* je přesvědčen o věčnosti lidské duše, v díle *Etika* si názory protiřečí. Tímto, dle Aristotela, se potvrdila smrtelnost lidské duše. Pléthónův výstup na florentském koncilu byl impulsem pro Cosima de' Medici ke svěření úkolu do rukou Marsilia Ficina, aby studovanou veřejnost zasvětil a obeznámil s problematikou nesmrtelnosti lidské duše.¹⁶

Marsilio Ficino pojal své poslání velmi svědomitě, výsledkem tomu bylo pojednání *Platónská theologie: O nesmrtelnosti duší*, které bylo velmi obsáhlé, skládalo se z osmnácti knih. Jak již bylo předesíláno, ústředním tématem díla byla nesmrtelnost lidské duše, kde teorie věčnosti duše představovala nejvyšší instanci. Chtěl obhájit teorii individuálního výstupu a patření Bohu, kterého je člověk schopen již za svého života. Pokud duše vystoupá až k Bohu, znamená to nepřetržité naplnění v posmrtném životě, a tím se stane nesmrtelnou a staví nás tak o úroveň výše nad zvířata. Tím také do své teorie dosazuje pro tehdejší dobu tak

¹⁴Tamtéž, s. 280.

¹⁵Tamtéž, s. 280-281.

¹⁶Tamtéž, s. 282-283.

příznačnou obhajobu lidské důstojnosti.¹⁷

Zákazem veřejné diskuze o nesmrtelnosti duše roku 1489, vydaným biskupem Pietrem Barozzim, se spor ještě více vyostřoval. Další zásah proběhl po pátém lateránském koncilu roku 1513, kdy byla vyhlášena bula *Apostolici regiminis*, která zakazovala hájení představy věčnosti duše. Ta provolávala, že duše je podstatnou částí těla, je nesmrtelná a zmnožuje se v závislosti na počtu těl, do kterých vniká. Součástí bylo i nařízení, které všem myslitelům přikazovalo tyto teze ctít a hájit.¹⁸

Pokračováním vlny nevole ze strany církve bylo vydání svazku Pietra Pomponazziho *Tractatus de immortalitate animae (Pojednání o nesmrtelnosti duše)* v roce 1516. Vyprávěcí formou se snažil popsat své myšlenky tvrzením: „Člověk je dvojitě přirozenosti a stojí uprostřed mezi věcmi smrtelnými a nesmrtelnými”.¹⁹ Pomponazzi pojímal problematiku lidské duše obdobně, s drobnými rozdíly, jako Marsilio Ficino. Duše v těle byla smrtelná a duše bez těla, ta byla nesmrtelná. Stěžejním cílem celého díla bylo prezentovat člověka: „není ani zcela smrtelný, ani zcela nesmrtelný, nýbrž pojímá v sobě obě přirozenosti”.²⁰ Tím se stává otázka nesmrtelnosti duše neutrální, nelze ji obhájit ani vyvrátit, protože se jedná jen o lidské úvahy, které nemohou dosáhnou k Bohu.²¹

Komparací děl Marsilia Ficina a Pietra Pomponazziho, můžeme dojít k závěru, že otázka nesmrtelnosti lidské duše byla pro ně klíčovým aspektem. Problém však řešili rozdílně. Zatímco u Ficina byla obhajoba teze věčnosti lidské duše, kdy můžeme získat nesmrtelnost již během pozemského života, Pomponazzi lidské poznání zamítal a otázka zůstala otevřena.

Toto téma bude rozebíráno v dalších částech práce v návaznosti na *Eseje* Francise Bacona a Michela de Montaigna, neboť se otázka smrti a nesmrtelnosti lidské duše v obou dílech vyskytuje. Oba autoři vnímali

¹⁷KRISTELLER, P. O. *Osm filosofů italské filosofie*, s. 53-55.

¹⁸HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 290-292.

¹⁹Tamtéž, s. 293.

²⁰Tamtéž, s. 293.

²¹KRISTELLER, P. O. *Osm filosofů italské filosofie*, s. 87.

smrt jako něco, co lidem nahánělo strach, proto udíleli rady, jak nejlépe této úzkosti uniknout.

2.4 Renesanční skepticismus

Renesanční skepticismus byl jedním z významných myšlenkových proudů daného historického období. Tento ideový směr, na němž se zakládaly filosofické úvahy Michela de Montaigne, se promítal i do tvorby jeho nejznámějšího díla *Eseje*.²² Proto následující kapitola bude věnována seznámení s vývojem skepticismu.

Skepticismus byl „znovuobjeven“ až během období renesance.²³ Myšlenky tohoto směru do jisté míry ovlivnil vývoj novověké filosofie. Některé charakteristické znaky, zejména racionalismus, lze vnímat jako reflexe na skepticismus pozdní renesance. Při špatné interpretaci se nezdá stává, že tento myšlenkový proud může být zaměňován například s relativismem.²⁴

Skepticismus založil řecký filosof Pyrrhón z Élidy ve 4.století př.n.l. Skeptická filosofie vycházející z jeho myšlenek se nazývala pyrrhónská nebo také starší skepse. Později vznikla další významná forma, kterou prosazovali členové platónské Akademie, z toho i vyplýval název akademická skepse.²⁵ Stoupenci Platóna vedeni jednak Arkesilaem, stojícím v čele Akademie, zastávali názor o absolutní nepoznatelnosti - nic nelze poznat a ani nic nelze soudit, a jednak Karneadem, který prosazoval pokornější výklad skepticismu, že poznání je možné, ale na principu pravděpodobnosti. Michel de Montaigne na adresu Akademiků ve své knize *Eseje*, v části představující pyrrhónskou skepsi, napsal: „zlomili nad svým pátráním hůl a dospěli k soudu, že našimi prostředky pravdu pojmout nelze. Jejich závěrem je lidská slabost a nevědomost“.²⁶

²²HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 77.

²³HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 150.

²⁴ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 61.

²⁵Tamtéž, s. 61.

²⁶MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 156.

O pyrrhonské skepsi se toho příliš nevědělo, až do doby, kdy Traversari přeložil text *Životy* Diogena Laertia. Na rozdíl od akademiků následovníci Pyrrhónových myšlenek prohlašovali, že nelze poznat ani teze nepoznatelnosti, z čehož vyplývalo jediné, nutnost zdržet se jakýchkoliv soudů, a to mělo za následek „stav nerušeného duševního klidu“.²⁷ Pro pyrrhónskou skepsi byly důležité tři stěžejní otázky. Jaká je povaha věcí? Podle Pyrrhóna o povaze věcí nic nevíme, ta je neurčitelná. Nevnímáme podstatu věci, ale jak se nám jeví. Jak se máme k věcem chovat? Povaha věcí je mimo naše poznání, proto je třeba chovat se k věcem skepticky, ne soudit a zdržet se úsudků, tomu se říkalo *epoché*. Jedině tím, že budeme lhostejní k soudům o podstatě světa, je možné dosáhnout blaženosti. Co z tohoto postoje pro nás vyplývá? Když se budeme zdržovat úsudků, budeme moci dosáhnout nepohnutosti, neochvějnosti a zbavíme se trápení prostřednictvím necitlivosti. Samozřejmostí je, že nelze žít každodenní život bez jakýchkoliv souzení. Proto má člověk žít podle mravů a zvyků země, ve které žije. Skeptik vede tedy život stejný jako jiní lidé, ale nepřisuzuje takovým hodnotám status pravdy.²⁸

Obdobně jako jiné myšlenkové směry i skepticismus musel čelit kritice od mnoha filosofů, poněvadž v první řadě podryval věrohodnost filosoficko-náboženskému uspořádání. Hrozícím důsledkem těchto myšlenek byla možnost, že by utrpěla tehdy неотřesitelná víra v Boha. Obavy potvrdil i spis svatého Augustina *Contra academicos* (Proti akademikům).²⁹ Mezi kritiky tohoto názorového proudu se řadil mimo jiné Cosma Raimondi, který se vyjádřil na adresu akademiků velmi jadrně, označil je za šilence kvůli názoru popírajícímu jakékoliv jisté poznání. Jejich názory nepřijímal ani Marsilio Ficino.³⁰

Rozvoj skepticismu nadešel až v 16. století s latinským překladem rukopisů Sexta Empeirika *Pyrrhóneioi hypotypóseis* (Nárys Pyrrhónova učení). Následkem přeložení těchto rukopisů byly dva úkazy - zneužití

²⁷HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 150.

²⁸ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 62-63.

²⁹Tamtéž, s. 63.

³⁰HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 151.

skeptických argumentů k náboženským názorovým sporům a vznik „nového pyrrhonismu“.³¹

Další část bude zaměřena na první jev vycházející po vydání Sextových manuskriptů týkající se náboženských názorových sporů. Gianfrancesco Pico della Mirandola se snažil o návrat k víře a v *Examen vanitatis doctrinae gentium et veritatis Christianae disciplinae* vyložil názor, ve kterém pyrrhonská skepse posloužila jako obhajoba náboženství, neboť zpochybňovala možnost poznání pomocí rozumového nebo smyslového vnímání, čímž byla zachována původní náboženská integrita, potažmo vážnost katolické církve.³²

Skepticismus se těšil zájmu především díky reformacím. Ty zapříčinily rozkol dosud jednotné křesťanské víry na různá náboženská vyznání a společenství. Konflikty mezi takto vzniklými směry vedly k vzájemné nenávisti, což vyvrcholilo tím, že stoupenci neváhali svoji pravdu prosazovat často radikálními způsoby.³³ Protestanští reformátoři, Martin Luther a Jan Kalvín, otevřeně kritizovali tehdejší církevní uspořádání a požadovali lepší a plnohodnotnější život pro křesťany. Své smýšlení potom prosazovali jako obecnou normu. Tvzení, že pravdy evangelíí jsou přístupné pro každého bez ohledu na jakoukoliv církev a že dodržování Písma záleží jen na vlastním svědomí, byla pro katolickou církev nemyslitelná.³⁴

Z náboženského sporu vzešla otázka, jaké je hledisko při posuzování pro hledání pravdy, v tomto případě pravdy teologické. Stáli proti sobě katolíci a protestanté. Katolíci skeptickými argumenty vyvraceli obecné zákony výše zmiňovaných reformátorů, že by mohla pravá křesťanská víra existovat bez představitelů církve. V opozici stáli evangelíci upozorňující na fakt, že katolíci nemohou s určitostí vědět, co a jak mysleli církevní otcové a církevní koncily.³⁵

³¹ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 63.

³²POPKIN, R. H., *The history of scepticism: from Savonarola to Bayle*, s. 20-24.

³³ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 63.

³⁴POPKIN, R. H., *The history of scepticism: from Savonarola to Bayle*, s. 20-24.

³⁵ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 64.

V 16. století se rozcházely názory na interpretaci Písma svatého i na to, jak by mělo náboženství vypadat. To vytvářelo prostor pro vznik nového renesančního skepticismu - „nového pyrrhónismu“, jakožto samostatného filosofického přístupu, který mohl určovat, co je správné. Skepse již nebyla jen nástrojem pro potvrzení nepoznatelnosti pravdy, ale obzvlášť pro chápání světa v širším slova smyslu. Za nejvýznamnějšího představitele pyrrhónské skepse byl považován Michel de Montaigne³⁶, která se promítala i do tvorby jeho díla *Eseje*.

³⁶Tamtéž, s. 64.

3 Francis Bacon

3.1 Období novověku

Na přelomu 16. a 17. století se začalo prosazovat novověké myšlení, které s sebou přinášelo moderní postoje prosazující se v mnoha společenských oblastech, ať už v ekonomice či politice. Konaly se velké zámořské plavby, budovaly se nové projekty, přicházely nové plány a v neposlední řadě proběhla i vědecká revoluce. Rozkolísaná Evropa na začátku novověku hledala jednotu, aby mohla překonat sociokulturní a náboženské potíže renesance. Musela si najít nový styčný bod, nemohla vycházet z víry nebo antiky, jak tomu bylo v časech minulých, nastal nový historický obrat k rozumovému poznání člověka.³⁷

Novověké období bylo popisováno historicky jako *epochální zlom*. Francii se plnily ambice na vytvoření jednotného státu, v Anglii díky zámořským plavbám vzkvétal obchod s dováženými surovinami, tím pádem se zvyšovala životní úroveň. Přístavní města rostla na důležitosti. Oproti tomu Itálie ve svém vývoji upadala a Evropa se vyrovnávala s důsledky třicetileté války. Filosofie novověku byla ovlivňována matematikou a jinými přírodními obory, ale stále ještě nemohla zapřít doznívající teologický vliv.³⁸

Novověcí vzdělanci vyslovili myšlenku, že rozumem disponují všichni lidé bez rozdílu, jenom je potřeba jim ukázat správný směr, jak ho používat. Spolehlivým prostředkem poznání byla metoda. Záměrem metody bylo zajistit katarzi intelektu od všech možných omylů a bludů, a poté se již mohlo přistoupit k samotnému metodickému procesu. Jedině pod tímto vedením se dalo dopracovat k pravdivostnímu závěru.³⁹

Při bližším studiu novověké filosofie bylo zjevné, že filosofové té doby byli rozděleni do dvou směrů na racionalisty a empiriky. Racionalisté zakládali možnost poznání jedině na rozumu a deduktivní metodě.

³⁷ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 71.

³⁸RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*, s. 9-10.

³⁹ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 75.

Oproti tomu empiristé rozumu přikládali daleko menší váhu, považovali ho jen za podpůrný prvek, jejich předvědčení vycházelo ze zkušeností. Pro tuto práci je podstatné zařazení Francise Bacona, ten býval často řazen mezi empiriky.⁴⁰ Přesto se v sekundárních zdrojích lze setkat s tvrzením, že se přikláněl z části i k racionalismu, nedokázal se zcela vzdát poznání prostřednictvím rozumu.⁴¹

3.2 Život Francise Bacona

Francis Bacon byl významný anglický filosof, vědec, historik a politik narozený v Londýně, žijící v letech 1561 až 1626. Pocházel z vlivného šlechtického rodu a během svého života získal několik společenských titulů jako baron z Verulámu a hrabě ze St. Albans.⁴²

Bacon, jakožto vědec, naplánoval a formuloval velkolepou vizi o vybudování vědecké organizace, která by poskytla prostředí pro bádání spolku vědců, aby bylo možné výsledky výzkumu využít v praktickém životě a usiloval také o její realizaci. Pro tento projekt se mu podařilo získat přízeň a podporu anglického krále, který si Francise Bacona povšiml poté, co se začal angažovat v politice. Aby Bacon mohl získat značnou materiální podporu pro své plány, musel se nejprve dostat na vyšší místa společenského žebříčku. Z tohoto důvodu se stal nejprve právníkem a posléze se dopracoval i ke zvolení do parlamentu dolní komory. Jeho politická kariéra, protože panovník Jakub I. ho zahrnoval řadou poct a funkcí, byla ještě přímočařejší, brzy dosáhl až na post lorda kancléře. Za pomoci autoritativní vlády se snažil vytvořit v rámci možností prostředí maximálně příznivé pro snadnější rozvoj vědeckotechnického pokroku. Věřil, že pokud by se podařilo dosáhnout toho, že materiální prostředky nebudou soustředěny jen u několika málo vyvolených, přispěje to k jejich lepšímu využívání, což v konečném důsledku povede k rozvoji v mnoha odvětvích.⁴³

⁴⁰Tamtéž, s. 75.

⁴¹RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*, s. 19.

⁴²Tamtéž, s. 19.

⁴³Tamtéž, s. 20-21.

A Francis Bacon byl ochotný podřídit této vizi celý svůj soukromý i veřejný život. Přesto ale současně zůstával věrný nejen svým zájmům, ale i zájmům státu. Příkladem může být, zachování Francise Bacona v případě, kdy se hrabě z Essexu obrátil proti králi. Na místo, aby Bacon zachoval vděčnost člověku, jemuž byl osobně velmi zavázán, převzal dokonce nad hrabětem obžalobu. K další události, při níž Bacon dokázal, že staví zájmy státu nad své osobní, došlo v roce 1621, kdy byl obviněn z korupce. Když vzniklá úplatkářská aféra skončila, přerušil svoji politickou činnost a přesunul se do ústraní, kde až do své smrti věnoval pozornost spíše filosofickému a vědeckému bádání.⁴⁴

Proto v následující části budou představeny základní myšlenky Francise Bacona a z nich vyplývající nová metodologie, která do jisté míry ovlivnila i tvorbu *Esejí*.

3.2.1 Základní myšlenky

Pro své přesvědčení, že poznáváme pro praktickou využitelnost těchto poznatků pro ovládnutí přírody, se Bacon rozcházel s jednou ze základních aristotelských myšlenek tehdejší doby o blaženosti samotného poznání.⁴⁵

Nadměrná touha po poznání byla v 17. století totiž chápána z teologického hlediska jako bezbožná a nemyslitelná a byla přirovnávána k Adamově hříšné zvědavosti, která vedla až k jeho vyhoštění z ráje. Francis Bacon však ve vědění spatřoval možnost, jak může lidstvo dosáhnout pokroku. Snažil se obhajovat své myšlenky poukázáním na fakt, proč byl Adam zavrhnut. Adam toužil po morálním poznání, které náleželo jen Bohu. Naproti tomu poznávání přírody nemůže být v rozporu s Bohem, protože nikterak do božích záležitostí nezasahuje.⁴⁶ Přírodní filosofii obhajoval tedy tím, že se jedná o vědění užitečné, tudíž jej nelze považovat za pouhou hříšnou a zbytečnou zvědavost. Tímto vznikla my-

⁴⁴Tamtéž, s. 21.

⁴⁵Tamtéž, s. 23-24.

⁴⁶ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 80-82.

šlenka o provázanosti vědění a moci, kterou Bacon ve své knize popisoval následovně: „Lidské vědění a moc splývají v jedno, neboť neznalost příčiny zabraňuje účinku. Abychom totiž mohli zvítězit nad přírodou, musíme jí být poslušni. To, co se jeví v myšlení jako příčiny, to je při provádění pravidlem.“⁴⁷

„Vědění je moc.“ - v tomto spojení Bacon spatřoval příležitost k obnovení rajského stavu. Lidstvo by se mělo pokusit ztráty, které utrpělo vyhnáním z ráje, v maximální možné míře eliminovat a za pomoci poznání se k tomuto rajskému stavu znovu alespoň částečně přiblížit. Francise Bacona tato myšlenka natolik pohltila, že na jejím základě zkoncipoval obrovský projekt, do kterého se mělo zapojit několik vědeckých generací, které měly provést reformu všech věd. Svoji koncepci pak pojmenoval „veliké obnovení věd“.⁴⁸

3.2.2 Nová metodologie

Myšlenku, která představovala reformu napříč všemi vědami, zformuloval a představil Bacon ve spise *Nové Organon*. V knize byla definována nová metodologie v poznávání nahrazující aristotelské myšlení. Dílo bylo rozděleno na dvě části, kritickou a konstruktivní. V první části Bacon analyzoval předpoklad, jak dospět ke správnému vědění. Základem je odstranění subjektivních deformací odrážejících se v našem myšlení, vyhnutí se hypotetickým tvrzením. Ve druhé části představil pak autor novou metodologii. Úvodní pasáž knihy byla zaměřena na kritiku věd a kritiku poznávacích schopností.⁴⁹ Poukazoval na řecké vědění, ve kterém nacházel velké nedostatky nejen z povahy doby a věku, ale i povahy místa a národa. Ty odůvodňoval tím, že v jejich době učenci neměli takové obzory jako vědci v 17. století. Pro příklad uvedl, že zatímco Řekové neměli tisícileté dějiny a znali jen malou část světa, novodobí myslitelé znali celý Nový svět a veškeré končiny a disponovali zkušenostmi

⁴⁷BACON, F. *Nové Organon*, s. 79.

⁴⁸ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 82-83.

⁴⁹Tamtéž, s. 83.

získanými dlouhými léty, které za tu dobu nesmírně vzrostly. Z tohoto důvodu řecké učení nemůže být bráno jako neoblomný vzor.⁵⁰ V kritice sebeklamu poznání, známé jako učení o idolech, popisoval, co může naši mysl ovlivňovat při úsudcích a co brání získávat pravdivé poznání. Omyly neboli idoly rozčlenil do čtyř skupin: *Idola tribus* jsou zdrojem omylu, který pramení z lidské přirozenosti. Máme sklon posuzovat věci, jak se jeví ve vztahu k nám, nikoli v celku světa. *Idola specus* vycházejí ze subjektivního omylu. Například podle toho, co člověk upřednostňuje nebo jak byl vychováván. *Idola forise* se zakládají na mezilidských vztazích a na vztazích mezi slovy a věcmi. Poslední skupinu zastupují *idola theatri*. Ty nejsou vrozené, ale získané vzděláváním, představují omyly myšlení závislé na světových názorech či filosofických idejích.⁵¹

V konstruktivní části Francis Bacon představil vlastní metodu pro obnovení nadvlády nad přírodou vedoucí skrze nezpochybnitelné poznání. Jedinou správnou metodou výstavby nové vědy byla indukce, přesněji „pravá indukce“ latinsky *inductio vera*.⁵² Ta rozdělila obecné dílčí poznatky, které bylo nutné uspořádat do třech tabulek, do *tabula essentiae et praesentiae*, *tabula absentiae* a *tabula graduum*.⁵³ Základem bylo sestavit uspořádaný popis přírody a pokusů. Podle Bacona vše, co příroda vytvořila, bylo poznatelné jen pokud jsme měli vědomosti ohledně přírody a byli jsme schopni oprostit se od různých domněnek. Díky tabulkám měl rozum snadnější práci a lépe se orientoval v získaných informacích. Nicméně musel být pod vedením vhodné indukce, která vede ke všemu.⁵⁴ Pravou indukcí se daly eliminovat klamy. Probíhala stupňovitě tak, že se zobecňujícími kroky dospělo k potřebnému množství informací o pozorovaném objektu. Rozum měl tendenci vydávat se špatnou cestou, k vyvození obecných závěrů mu stačilo velmi málo výsledků, proto musel být veden správnou metodou, aby se držel na úrovni faktů co možná

⁵⁰BACON, F. *Nové Organon*, s. 109-111.

⁵¹Tamtéž, s. 86-88.

⁵²Tamtéž, s. 200.

⁵³RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*, s. 37.

⁵⁴BACON, F. *Nové Organon*, s. 174.

nejdéle a teprve pak bylo možné provádět empirické zobecňování.⁵⁵

Nová metodologie byla důležitá i pro psaní díla *Eseje*. Pro Francise Bacona představovalo nejvyšší hodnotící kritérium pro společnost blahobytný stát. Toho bylo možno dosáhnout skrze prosperující a soběstačný lid. Člověk se musel dokázat oprostít od omylů při úsudcích, aby získal pravdivá poznání. Na základě těchto zkušeností byl schopen se správně vypořádat s různými životními situacemi či problémy. Tím získal moc nad životem a sebou samým. Smyslem *Esejí* tedy bylo pomoci lidem nacházet praktická východiska na základě předání nabitých zkušeností Francise Bacona. Jedině člověk, který svůj život drží pevně v rukou, může být přínosem pro společnost a svůj stát.⁵⁶

3.3 Eseje čili rady občanské a mravní

Dílo *Eseje* Francis Bacon vydal již v šestatřiceti letech. Odrážely se v něm nejen autorovy náhledy na svět, ale také jeho životní zkušenosti, které získal jako právník, státník a spisovatel. Skutečnost, že v době, ve které autor žil, dominovaly zřetelné prvky optimismu i pesimismu (jak již bylo zmíněno výše v charakteristice dané doby), ovlivnila i Baconovu životní tvorbu, v níž se tento fakt promítl zásadním způsobem⁵⁷

K psaní spisů se Bacon neustále vracel a opakovaně je upravoval a doplňoval.⁵⁸ V roce 1597 vyšlo první vydání, které obsahovalo pouhých deset esejí, další edice vyšla v roce 1612. Tato vydání reflektovala spíše Baconovy vlastní starosti s osobním rozvojem v politickém a veřejném životě. *Eseje* analyzovaly povahové rysy, dispozice a okolnosti, které hrály roli ve společenských záležitostech. V roce 1625 dosáhl jejich počet konečných padesáti osmi. Zde již byl patrný odchod Francise Bacona z politické sféry. Obsahovaly především analýzu vlivů soukromého charakteru ve veřejném životě působících na člověka a vrozených a vnějších

⁵⁵RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*, s. 30.

⁵⁶BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 267.

⁵⁷ZŮNA, M. *Francis Bacon*, s. 90.

⁵⁸ZŮNA, M. *Eseje* In F.Bacon *Nová Atlantida a Eseje*, s. 103-104.

podmínek, jako je zdraví, majetek a bohatství.⁵⁹ Fakt, že počet esejí neustále narůstal, nejlépe vypovídá o tom, jakou důležitost jim Bacon přisuzoval. Staly se mu tak prostředkem pro vyjádření myšlenek, které ho tížily nebo o které měl potřebu se podělit se světem. V díle bylo možné nalézt nejen úvahy nad smyslem života, smrtí, ctnostmi a neřestmi, ale i doporučení a návody, jak by se lidé měli chovat k sobě navzájem. Prostřednictvím tohoto díla se Bacon zabýval také lidskými vlastnostmi a činy z nich odvozenými. A bylo více než zřetelné, že právě tato témata byla ovlivněna jeho společenským životem a prostředím, v němž měl možnost se pohybovat.⁶⁰

Velmi výstižně vyjadřuje popsanou návaznost věta adresovaná *Esejím* uvedená v knize Miroslava Zůny: „Smysl Esejí je hluboce humanistický, jsou to vlastně drobné antropologické studie, miniaturní portréty člověka a společnosti, lidských a společenských vztahů.“⁶¹ Bacon se v nich zabýval i tématem morálky, přičemž, jednalo-li se o prospěch veřejného dobra, považoval některé politické lsti a klamy za přijatelné a obhajitelné. Politika pro něj byla uměním a způsobem, jak dosáhnout cíle za použití člověka jako nástroje, který má ke kýženému cíli dopomoci. Tento Baconův postoj k člověku se v průběhu jeho života měnil a stával se postupně ohleduplnější, laskavější a empatictější.⁶²

Protože v Baconových *Esejích* byly hlavním hlediskem při posuzování jednání a činů především stát a jeho stabilita, odlišovaly se tak zásadním způsobem od antických a křesťanských hodnot, jimiž byly ctnostný život a dosažení nesmrtelnosti lidské duše. Tento názorový postoj prosazoval Bacon již v případě obvinění jeho přítele hraběte z Essexu ze zrady krále, ve kterém, jak již bylo uvedeno výše, se ujal jeho obžaloby. Na obhajobu svého přístupu uvedl Bacon, že podle jeho vnitřního přesvědčení bylo především nutné udržet moc státu a zachovat loajalitu vůči králi.⁶³

Francis Bacon ve své tvorbě používal nezvyklá přirovnání a aforismy,

⁵⁹BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 273.

⁶⁰ZŮNA, M. *Eseje* In F.Bacon *Nová Atlantida a Eseje*, s. 104.

⁶¹ZŮNA, M. *Francis Bacon*, s. 91.

⁶²Tamtéž, s. 91-92.

⁶³Tamtéž, s. 65.

například v eseji *O protivenství*: „Ctnost je zajisté jako vzácné koření; nejvíc voní, když se pálí nebo drtí.“⁶⁴ Kniha také obsahovala mnoho citátů známých osobností, kupříkladu Plútarcha, Lucretia, Cicera a dalších. V eseji *O přátelství* Bacon cituje Aristotela v *Politice*, který na adresu člověka vyhývajícím se společnosti prohlásil: „libuje-li si někdo v samotě, je to buď divoké zvíře, nebo bůh.“⁶⁵

Významným předchůdcem pro tvorbu Baconova díla byl Michel de Montaigne, který vydal v roce 1580 knihu pod názvem *Eseje*. Osobní spojení Bacona s Montaignem nebylo fakticky podloženo, nicméně vzhledem k okolnostem je téměř zcela jasné. Francis Bacon se s velkou pravděpodobností seznámil s francouzským esejistou prostřednictvím svého bratra Anthonyho Bacona, který se s Montaignem přátelil. Kromě toho bylo v díle *Eseje* Francise Bacona na písemnosti Montaigna i přímo odkazováno, například v eseji *O pravdě* k otázce lživého slova: „Montaigne [...] velmi pěkně praví: Řekneme-li o někom s plnou odpovědností, že lže, je to, jako bychom řekli, že se vzpírá Bohu a hrůzou se třese před lidmi.“⁶⁶ Navíc řada témat, jak bude ukázáno dále, byla oběma dílům společná.⁶⁷

Následující část této bakalářské práce bude věnována několika jednotlivým vybraným esejím, některým problémům a řadě rozličných zajímavých námětů, kterými se Francis Bacon zabýval. Autor v nich uděloval rady a poskytoval detailní návody, jak se v dané situaci správně zachovat.

3.3.1 Baconovy eseje

Pro Bacona byly v životě podstatné záležitosti jako pravda, nejspíše proto byla první esej věnována zrovna pravdě. Dále potom politické uspořádání ve státě, jak bylo zmíněno již výše, či náboženská otázka, což bylo patrné v esejích *O Ateismu* a *O náboženské jednotě*. Proto v následující části budou přiblíženy jednotlivé eseje týkající se těchto témat.

⁶⁴BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 28.

⁶⁵Tamtéž, s. 137.

⁶⁶Tamtéž, s. 10.

⁶⁷HOVEY, K. A. „*Mountaigny Saith Prettily*“: *Bacon's French and the Essay*, s. 72.

První kapitola Baconovy knihy byla věnována tématu pravdy. Tato esej byla do svazku zakomponována až při posledním vydání v roce 1625, pět let po vydání díla *Nové Organon*.⁶⁸ Hlavní otázka byla, proč lidé nacházejí oblibu ve lži, když jim nepřináší žádný užitek. Předložil teorii spočívající ve schopnosti lži ozvláštnit: „kdyby se z lidského myšlení vyvrátil lichý klam, pochlebná naděje, falešná cena, sen o sobě a podobné věci, mnoho lidí by se proměnilo v bédné trosky, plné melancholie a neduhů“.⁶⁹ Bacon dále dával klamy do kontrastu s pravdou, tu přirovnával k dennímu světlu. Lidé jsou raději v příkrém divadelním světle než na slunci, proto i dávají přednost lži před pravdou. Zde nejspíše autor odkazoval na *idola theatri*, které popsal v *Nové Organon* jako zdroj omylů, od kterých je potřeba se oprostit k nalezení pravdivého poznání.⁷⁰ Ať je důvod náklonosti ke lži jakýkoliv, nemělo by se zapomínat, že poznání pravdy a víra v ní je ten největší majetek člověka. Bacon doslovně píše: „přímé a čestné jednání je člověku ozdobou a ctí“⁷¹. V eseji *O pravdě* Bacon přímo odkazoval na svého předchůdce Michela de Montaigne, ten lživého člověka shledával jako někoho, kdo zrazoval své bližní a posmíval se Bohu.⁷²

Z této eseje bylo patrné, že pravda nejspíše pro Bacona představovala důležitou součást života, která člověka obohacovala. Ale jestli vskutku pro Francise Bacona pravda znamenala drahocennou věc, když ji přirovnával k perle, není zcela zřejmé. K pravdě měl očividně svůj osobitý vztah, což bylo vyvozeno ze soudcování v řadě složitých kauz. Vždy k ní mělo nejbližší právě to, co vedlo k prospěchu a udržení stability státu.⁷³

V části *O ateismu* bylo projednáváno, co vede v lidské společnosti k ateismu. Obviňoval povrchním filosofování, které si nevšímalo věcí v celku, ale zaměřovalo se na nepropojené jednotlivosti. Co však vedlo zpátky k náboženství, bylo sofistickované přemýšlení: „když však spatříme

⁶⁸Tamtéž, s. 75.

⁶⁹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 8.

⁷⁰HOVEY, K. A. „*Mountaigny Saith Prettily*“: *Bacon's French and the Essay*, s. 76.

⁷¹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 10.

⁷²Tamtéž, s. 10.

⁷³BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 267.

jejich zřetězení, jak jsou vzájemně svázány a propojeny, nutně se utečeme k Prozřetelnosti a Božství“⁷⁴ Podle Bacona nikdo Boha nepopíral, jen ten, komu by prospělo, kdyby neexistoval. I v řeckých školách vykazovali známky víry v Boha. Příkladem byl filosof Epikúros, který sice popřel účast bohů na správě světa, ale nikoli jejich jsoucnost. Každý národ měl vždy svoji podobu náboženství, i když se lišila od evropské tradice. Autor odsuzoval ateismus a upozorňoval na příčiny jeho vzniku, komplikované náboženské rozpory, bezbožný život kněží a žertování z posvátného. Zrod ateismu mimo jiné také ovlivňoval stav v zemi, lidé měli tendenci přiklánět se k Bohu v těžkých dobách.⁷⁵

Dle Bacona vyvracení Boha bylo odmítáním lidské důstojnosti. Člověk byl tělem spřízněn se zvířaty a duší s Bohem. Toto spojení ho řadilo na vyšší úroveň. Pod vidinou boží ochrany v sobě lidé dokazali najít takovou energii, kterou by prostá lidskost sama o sobě nedokázala. Proto Francis Bacon odsuzoval ateismus, doslovně uváděl: „v tomto ohledu je ateismus odporný, zbavuje člověka prostředků, kterými se povznáší nad přirozenou lidskou křehkost“.⁷⁶

Francis Bacon věřil v Boha, což bylo patrné v eseji *O náboženské jednotě*. Pospolitost společnosti existovala jen díky jednotě náboženství. Ta měla význam jak pro lidi stojící mimo církve, tak pro církevní představitele. Zabýval se otázkou, jak je možné zajistit jednotu. Společnost nesměla zapomenout na milosrdenství a lidskost, v žádném případě neměla šířit náboženství válkami a násilným pronásledováním. Toto se dalo porušit jedině v situaci veřejného pohoršování, rouhání a v případě vlastizrady. Však byla potřeba velké opatrnosti, aby se z hájení obecného blaha společnosti nestal egoistický záměr jednotlivce: „ti, co nutí a radí k násilí na svědomí, často tak činí ze sobeckých zájmů“.⁷⁷

Poměrně velkou část knihy, v porovnání s ostatními kratšími pasážemi, věnoval autor eseji *O skutečné velikosti království a států*, kde uplat-

⁷⁴BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 86.

⁷⁵Tamtéž, s. 87-90.

⁷⁶Tamtéž, s. 86.

⁷⁷Tamtéž, s. 15-23.

nil své rozsáhlé zkušenosti, které získal při vykonávání povolání státníka. Zájem na zachování stability státu a jeho rozkvětu by měly být pro každého obyvatele a státníka povinností. V eseji představoval nezbytnosti potřebné k udržení prosperujícího státu, ať už po stránce politické, tak i vojenské. Kromě zdravého, aktivního a loajálního lidu, který se uplatňoval na poli veřejného života, bylo zapotřebí především silného a talentovaného vládce.⁷⁸ Na adresu státníků byla použita věta athénského Themistoklea, kterou vyslovil když měl zahrát na slavnosti na loutnu: „sice neumí šumařit, ale dovede udělat z městečka velkoměsto“.⁷⁹ V přeneseném slova smyslu bylo toto myšleno tak, že mezi úředníky se našli ti, kdo dokázali svými schopnostmi vyzdvihnout stát na vysokou úroveň.

Pro prosperitu státu by měl vládce zajistit základní náležitosti. Nezatěžovat lid přílišnými daněmi, podporovat bojeschopné vojsko, nenechat šlechtu a panstvo, aby zvyšovali své počty a nakonec udělovat občanské právo přistěhovalcům. Výsledkem měl být oddaný národ, který vojenskou službu považoval za nejvyšší počest.⁸⁰ Ochota obětování se pro zachování prosperity státu byla u Bacon na vrcholu stupnice hodnot.⁸¹

V tomto směru se Bacon shodoval v některých myšlenkách s Niccollem Machiavellim. Ten podobné názory prezentoval ve své knize *Vladař*. Příkladem byla kapitola *O tvrdosti a shovívavosti*: „Ideálem panovníka by vždycky měla být shovívavost a lidskost.“⁸² nebo kapitola *Výzva k vysvození Itálie od barbarů*: „Spravedlivá je taková válka, která je nevyhnutelná, a požehnané ty zbraně, které jsou poslední a jedinou nadějí.“⁸³ Machiavelli v díle *Vladař* vyjmenovává nezbytné vlastnosti úspěšného panovníka, které mimo jiné přirovnává k vlastnostem ve zvířecí říši: „silný jako slon“ a „opatrný jako liška“, a dovednosti, jako byly jasné stanovení cíle a jeho dosažení.⁸⁴ Co bylo také nezbytně

⁷⁸BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 267.

⁷⁹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 153.

⁸⁰Tamtéž, s. 153-163.

⁸¹BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 267.

⁸²MACHIAVELLI, N. *Vladař*, s. 62.

⁸³Tamtéž, s. 89.

⁸⁴Tamtéž, s. 8.

důležité pro takového vládce, aby se vyvaroval nenávisti a pohrdání poddaných.⁸⁵

Bacon v *Esejích* popisuje vlastnosti ideálního panovníka stejně jako Machiavelli. Společným cílem jim bylo vytvoření silného, nezávislého a prosperujícího státu.

Tyto Baconovy názory na politické uspořádání ve státě by se tedy mohly jevit jako machiavelismy. Avšak dle interpretace Iana Boxe je možné dojít vysvětlení, že Baconův jazyk etiky se pouze shodoval s tím Niccola Machiavelliho.⁸⁶

3.3.2 Morálka v Baconových Esejích

V této části práce budou představeny konkrétní případy, kdy se v díle *Eseje* vyskytovalo téma morálky, neboť jak bylo možné vyvodit z esejí výše, pro Francise Bacona představovaly dobro státu a jednota náboženství ta nejvyšší hodnotící kritéria pro společenské jednání.

V díle autor popisoval etické jednání z pohledu člověka, mnohdy nemorální atribut představoval cestu pro dosažení vyššího postavení ve společnosti a zároveň přispíval veřejnému dobru. V tomto případě byl obhajitelný a omluvitelný.⁸⁷ Baconovy morální hodnoty byly založeny na aktivním životě. Život plný jen soukromých záležitostí byl hodnocen velmi nízko oproti tomu, když ho člověk zasvětil konání pro dobro státu.⁸⁸

V kapitole *O lichvě* (ve smyslu půjček) Bacon psal: „je proti přírodě, když peníze plodí peníze“. Ale bylo nutné si připustit, že bez půjček se spousta lidí neobešla. Potřeba půjček se rozšiřovala, ale ochota půjčovat peníze bez zisku nikoliv. Zároveň bylo potřeba se podívat na zápory i pozitiva lichvy. Mezi nevýhody řadil hromadění materiálních prostředků v několika málo rukou nebo třeba pokles daní. Výhody shledával v tom, že napomáhaly rozšiřování obchodu, nebo že lidé v tíživé situaci ne-

⁸⁵BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 267.

⁸⁶Tamtéž, s. 267.

⁸⁷Tamtéž, s. 268.

⁸⁸BOX, I. Bacon moral philosophy. In *Cambridge Companion to Bacon*, s. 269.

museli prodávat svůj majetek pod cenou.⁸⁹ Bacon měl nejspíše v tomto směru pravdu, když tvrdil, že bez půjček se již společnost těžce obejde, v závěru ale podotkl: „je lepší držet lichvu ve veřejně stanovených mezích, než ji strpět a zavírat oči před jejím bezuzdným řáděním“.⁹⁰

Poslední úryvek, který bude uveden, kde byla morálka hlavní náplní, se jmenoval *O lidumilosti a laskavosti*. Zde autor popisoval, jak se mu jevilo toto lidské chování. Laskavost vykládal jako nejvyšší morální dobro, jako vrozenou božskou vlastnost, jejím důsledkem bylo lidské chování v podobě lidumilosti. Pokud někdo toto postrádal, stal se jen nemorálním vyvrhelem na okraji společnosti. Laskavost měla hluboké kořeny uvnitř každého. Jestliže se nemohla prosazovat při konání pro lidskou společnost, uplatňovala se alespoň jinde, třeba na zvířatech. I tato vlastnost mohla zbloudit a vzniknout tak zlovolnost. Ta byla považována za omyl lidské povahy, která způsobovala, že člověk přestal brát ohledy na dobro ostatních. Tento sklon ke zlu ale Bacon nevnímal jen ve špatném smyslu, někdy ho bylo zapotřebí, kupříkladu v politice.⁹¹ To uvedl v samém závěru eseje, zlo přirovnával ke dříví: „Klečová dřevina se hodí na lodi, jimž má zmítat bouře, ne však na stavbu domů, jež mají stát pevně.“⁹²

3.3.3 Motiv smrti a nesmrtelnosti lidské duše v Baconových Esejích

Francis Bacon se tématu smrti věnoval jen krátce, nicméně i tento motiv si zasloužil pozornost, neboť v lidech vyvolával pocity úzkosti, které byly nežádoucí z hlediska spokojeného a aktivního života.

Bacon tento strach z umírání popisoval v eseji *O smrti*. Buď se lidé obávali smrti jako navrácení daně přírodě, což považoval za nesmyslné, nebo trestu za jejich hříchy a cesty do nebe, což shledával za zbožné. Obavy ze smrti u lidí umocňovaly obřady provázející pohřby a pověry, které se tradovaly. Lepší bylo na smrt myslet co nejméně. Nikterak člověku nepomohlo trápit se myšlenkami nad smrtí, protože byla neodmys-

⁸⁹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 216-222.

⁹⁰Tamtéž, s. 223.

⁹¹Tamtéž, s. 64-68.

⁹²Tamtéž, s. 68.

litelnou součástí života, a to se nedalo změnit.⁹³ Podobný názor zastával v *Esejích* i Michel de Montaigne v pozdějším období jeho tvorby, konkrétně v eseji *O tom, že filosofovat znamená učit se umírat*.⁹⁴

Francis Bacon vyzdvihoval některé z lidských vášní a citů - lásku, slávychtivost či pomstu. Ty byly natolik silné, že člověku napomáhaly překonat strach ze smrti: „a tak vlastně smrt není ani tak strašlivý nepřítel, když má člověk kolem sebe tolik pomocníků, kteří mohou v jeho boji vyhrát.“⁹⁵

Autor však za všech okolností hledal i klady, stejně tak na smrti. Měla by se považovat za dar, který nám příroda dává. Ten, kdo během svého života dělal něco dobrého, nemusí trpět obavami, že na sklonku života podstoupí smrtelná muka. Bacon věřil, že existuje nesmrtelná lidská duše a že nad světem stojí nadpřirozená duchovní bytost. Duše dojde své nesmrtelnosti, pokud během života: „člověk dosáhl splnění dobrých předsevzetí a nadějí.“⁹⁶

Následující kapitola bude věnována francouzskému autorovi, který je považován za zakladatele esejí jakožto nového literárního žánru. V jeho díle se nacházejí podobná témata jako u Francise Bacona. Rozdílem bylo, že Montaigne témata vyobrazoval z pozice člověka, který se uchýlil do ústraní a psal knihu v podstatě pro sebe, jako introspekci.

⁹³Tamtéž, s. 11-12.

⁹⁴MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 197-200.

⁹⁵BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 12.

⁹⁶Tamtéž, s. 14.

4 Michel de Montaigne

4.1 Život Michela de Montaigne

Michel de Montaigne, filosof a spisovatel, žil v období mezi lety 1533-1592. Narodil se ve Francii na zámku Montaigne do rodiny hraběte Pierra Eyquema, bohatého obchodníka a dlouholetého starosty Bordeaux. Značný důraz, především ze strany otce, byl kladen na Montaigneovu výchovu. Svérázným způsobem se snažil svého syna posílit, například tím, že ho poslal od malička na venkov. Ve třech letech byl převezen zpátky na zámek, kde se na něj mluvilo pouze latinsky, dokud tuto řeč výborně neovládal. Až teprve poté se začal učit svému rodnému jazyku, tedy francouštině. Studoval práva na univerzitě v Toulouse v letech 1546-1553, studia dokončil v devatnácti letech. Následně mu otec zařídil místo rady v Périgeaux, později se stal radou v bordeauxském parlamentu. Politika Montaigne nenaplňovala, takže po smrti otce, kdy zdědil velká jmění, v roce 1570 odešel z veškerých úřadů a uchýlil se do ústraní na své panství, kde později věnoval veškerou pozornost tvorbě svého nejslavnějšího díla *Eseje*.⁹⁷

Jak již bylo zmíněno v charakteristice renesance, Michel de Montaigne žil v období náboženských nesnášenlivostí a zločinů proti lidskosti. V roce 1572 byl jeho poklidný život narušen, jako diplomat a voják se musel účastnit událostí Bartolomějské noci a dokonce byl i zajat.⁹⁸ On sám byl sice katolíkem, ale fanatismus tvrdě odmítal. Uvědomoval si, jak strašné bylo, že obě válčící strany se odvolávaly na pravdu. Možná právě proto, že nebyl příčinnivým stoupencem katolické církve a od náboženských konfliktů si udržoval odstup, se stal nestranným vyjednavatelem mezi největšími soupeři, katolíky a hugenoty.⁹⁹

Události, které ve Francii v dané době probíhaly, ovlivnily jeho životní a filosofické názory na společnost i celý svět. To se nejvíce odráželo

⁹⁷HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 72-73.

⁹⁸Tamtéž, s. 73.

⁹⁹ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 65.

v jeho knize *Eseje*.¹⁰⁰

V roce 1579 začal cestovat po Evropě, především po lázeňských střediscích. Bojoval se svojí dlouholetou nemocí ledvin. Po dvou letech, při návštěvě Itálie, obdržel dopis s oznámením, že byl zvolen jako starosta v Bordeaux. Přestože nejprve váhal, kvůli svému přesvědčení o životě v ústraní, funkci přijal. Dokonce na postu setrval dvě, po sobě jdoucí, funkční období. Po roce 1586 se opět vrátil ke psaní a dílo dokončil. Michel de Montaigne zemřel v roce 1592 právě na selhání ledvin.¹⁰¹

4.2 Montaigneovy Eseje

Michel de Montaigne polemizoval nad tím, zda být politicky aktivní nebo zůstat v ústraní. V politice viděl nástroj, kterým by mohl ovlivňovat dění ve státě. Na druhou stranu ale nechtěl setrvávat ve společnosti, která byla usouzená všemožnými politickými a náboženskými nesváry. Další okolnost ovlivňující spisovatelovo stažení do soukromí byla smrt jeho jediného přítele Étienne de la Boétie. Po vzoru antických myslitelů, hledal klid a samotu pro své přemýšlení v rodinném sídle, kde poté vzniklo jeho nejznámější dílo.¹⁰²

Eseje vyšly po autorově dlouholeté práci v roce 1580 a obsahovaly dvě knihy. Po odmlce, kdy působil ve funkci starosty, doplnil o poslední třetí knihu.¹⁰³ Montaigne jako první upustil od konzervativního psaní traktátů a nahradil je novým stylem, a to eseji. Ty měly neobvyklou formou, kde se neprojednávala žádná politická či náboženská témata, ale autorovy prožívané různé stavy a životní situace. Jednalo se o experiment, při němž se měla prověřit čtenářova inteligence a schopnost spolupráce. Výběr stylu psaní nebyl náhodný, odpovídal Montaigneovu myšlenkovému přesvědčení: „Esej nesporně lépe odpovídá pyrrhónskému skepticizmu“.¹⁰⁴

¹⁰⁰HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 73.

¹⁰¹Tamtéž, s. 73-74.

¹⁰²Tamtéž, s. 76.

¹⁰³ČERNÝ, V. a SVITÁK, I. Biografická poznámka. In MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 380.

¹⁰⁴HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 76.

Montaigne v knihách sepisoval vlastní myšlenky, které reflektovaly různá témata. Jednalo se o úvahy nad politikou, světem, morálkou či smrtí. Hlavní postavu představoval sám autor, stylizující se do středu dění. Úvodní strana byla věnována upozornění, že námětem celé knihy je jeho osoba, proto doporučuje čtenáři zvážit, zda se mu vyplatí nad knihou trávit čas.¹⁰⁵ Právě kvůli tomuto subjektivnímu stylu tvorby bylo dílo Michela de Montaigne dáváno do kontextu se spisem Aurelia Augustina *Vyznání*. Při bližším zjištění se ukázalo, že díla jsou naopak protichůdná. Augustinus hledal oporu ve víře dodávající potřebnou jistotu, Montaigne kladl důraz na individualitu, která byla schopna přijímat život, ve kterém nic není jisté a žádná pravda není absolutní.¹⁰⁶

V *Esejích* se objevovaly citáty a úvahy slavných osobností, Cicerona, Horatia, Seneky, Plútarcha a dalších. Nevyužíval je pro obhajování svých slov, ale především proto, že díky nim lépe dokázal vysvětlit své ideje. K myšlenkám, o kterých zdůrazňoval, že jsou naprosto jeho vlastní, dodával: “jsem je utvrdil a posílil cizí autoritou a platnými úvahami starověkých autorů, jejichž názory, jak jsem zjistil, byly shodné s mými.”¹⁰⁷

Přesto všechno o svém psaní nemluvil příliš pochvalně. Svoji tvorbu vystihoval slovy: “mluvení bez tvaru a řádu, prostáckou harlaninu, neurčitelné potácení bez členění, bez závěru, matné [...] i ten nejlepší příběh na světě v mých rukou uschne a pozbude barev.”¹⁰⁸ Nicméně byl rád, že se svým přirozeným projevem vyvarovával „umělosti a strojenosti“.¹⁰⁹

Cílem jeho práce bylo „vyzpovídat se“, zhodnotit dosavadní život, projít jakousi duševní očištěnou, aby mohl vzejít jako nový člověk.¹¹⁰

¹⁰⁵MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 7.

¹⁰⁶ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 65.

¹⁰⁷MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 33.

¹⁰⁸Tamtéž, s. 106.

¹⁰⁹Tamtéž, s. 107.

¹¹⁰HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 77.

4.2.1 Skepticismus v Montaigneových Esejích

Základem jeho filosofických úvah byl skepticismus, charakteristický pro období renesance, jak již bylo zmíněno dříve. Tyto myšlenky autor nejvíce promítl do nejrozsáhlejšího textu *Esejí*, který nazval *Apologie Raimunda ze Sabundy*.

Raimund ze Sabundy byl katalánský teolog a filosof, jehož dílo *Theologia naturalis* dostal Montaigneův otec darem od Petra Bunela. Montaigne, na žádost svého otce, spis přeložil do francouzštiny. Na jeho přání tak učinil a po jeho smrti dokonce dal překlad do tisku.¹¹¹ Raimund ze Sabundy v něm vysvětloval, že víra a racionální poznání nemusí být vždy v opozici, ale že jsou navzájem provázané. Montaignův obrat ke skepsi byl reakcí na tyto texty. Nepřipouštěl, že by se víra dala zakládat na rozumu a už vůbec, že by bylo za jeho pomoci možné dojít nějaké absolutní pravdy nebo jistoty.¹¹² Význam apologie vycházela z latinského slova *apologeticus*, což v překladu znamenalo obranný spis. Montaigne ale Raimunda ze Sabundy neobhajoval, spíše se názorově zcela odlišoval. *Theologia naturalis* pravděpodobně Montaigne pobídlo, aby sepsal vlastní názory, které se od díla odlišovala.¹¹³

Montaigne v *Apologii* vyzdvihával dvě výtky proti Raimundovi ze Sabundy. První byla, že křesťanství nemohlo být založeno na rozumovém poznání, ale pouze na víře a boží milosti, božské se vymykalo lidskému porozumění: „Vznešená tajemství našeho náboženství si živě osvojí výhradně víra.“¹¹⁴ Druhé vytknutí patřilo argumentům, které pod zkouškou pyrrhónské skepse nebyly neotřesitelné a šlo je snadno vyvrátit.¹¹⁵ Svá stanoviska opíral v prvním případě o fideismus, v druhém o pyrrhonismus.¹¹⁶

Teologický směr označovaný jako fideismus odmítal, že poznání če-

¹¹¹MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 134.

¹¹²ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 66.

¹¹³HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 78-79.

¹¹⁴MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 136.

¹¹⁵Tamtéž, s. 139.

¹¹⁶ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 66.

hokoliv božského lze vysvětlit racionálně. Náboženské záležitosti byly zcela předmětem víry a nebylo možné pomocí rozumu zjistit jejich pravdivost.¹¹⁷ Dle Montaigne mohl být rozum prostředek, jak dojít poznání, ale tato víra může být pravdivá až za přičinění Boha: „jsou schopné ukázat směr a řídit první kroky učedníka [...] poněkud ho obrousí a učiní způsobilým k boží milosti, jejímž účinkem se potom víra dovrší a stane dokonalou.“¹¹⁸ Z toho ale zároveň plynulo, že víra může existovat i bez rozumu, vše totiž záleželo jen na boží vůli.

Fideismus se smiřoval s lidskou bezmocností nalézt odpovědi na všechny otázky ohledně víry. Co se týkalo Boha, bylo rozumově neprokazatelné a mimo lidské chápání. Dle Montaigne se jednalo o typ zbožnosti a toto stanovisko zcela oddělovalo filosofii od víry.¹¹⁹

Větší část *Apologie Raimunda ze Sabundy* byla věnována skeptickému vyvrácení jistého poznání a nároku na pravdu. Dokazoval, jak chabá jsou filosofova odůvodnění. „Lidské myšlení jako celek je vratké, nejisté a pochybné“.¹²⁰ Montaigne se snažil svými argumenty zbavit člověka nesmyslné nadřazenosti nad ostatními tvory, která vycházela z domýšlivosti, to označoval jako „vrozenou a prapůvodní nemoc“. Člověk, přestože se viděl uvázan na světě jako na nejhorším možném místě, svými představami se pohyboval na vyšších místech, až se rovnal Bohu. Montaigne se ptal, z čeho lze vycházet, aby byla potvrzena lidská nadřazenost?¹²¹

Nadmíru hodnocená lidská racionalita byla jen formou té zvířecí. Montaigne to demonstroval na příkladu hry se svoji kočkou. Nemohl tušit, zda ona nemá ze hry větší pobavení než on jako člověk.¹²² Snažil se vyvrátit vyšší postavení člověka, dával do kontrastu lidskou hloupost a nadutost proti zvířecímu přirozenému a na nikoho se nepovyšujícímu životu. Autor odmítal nárok člověka na privilegia nad ostatními

¹¹⁷HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 81.

¹¹⁸MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 138.

¹¹⁹ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 67.

¹²⁰Tamtéž, s. 67.

¹²¹MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 142.

¹²²Tamtéž, s. 142.

tvory na odhalení pravdy.¹²³ Dovětkem této části : „Morem člověka je jeho domnění, že ví...“ otevřel část pro skeptické dokazování, neboť smyslem skepticismu bylo dokázat, že veškeré vědění není možné.¹²⁴

V další části této eseje se nejprve Montaigne zprostil náležitosti k jakémukoliv filosofickému směru a poté sáhodlouze představoval pyrrhónskou skepsi. Ta namítala, že jakákoliv poznání mimo rámec Boha a božských náležitostí nejsou důvěryhodná a jistá. Tímto se skepse snoubila s fideismem, poznání člověka bylo možné jedině prostřednictvím víry. Autor k tomu v závěru napsal: „Povznese se, podá-li mu Bůh mimořádně ruku; povznese se, vzdá-li se a zřekne svých vlastních prostředků a nechá se pozdvihnout a povýšit prostředky čiře nebeskými.“¹²⁵

4.2.2 Morálka v Montaignových Esejích

Stejně jako pro Francise Bacona i pro Michela de Montaigne byla důležitá otázka morálky. Následující text této práce bude zaměřen na části Montaigneovy knihy, kde se tento motiv objevoval.

Montaigne věřil, že etické chování nemohlo být postaveno na náboženství nebo na výchově, z nichž vyplývaly pouze naučené zvyky nepocházející z přírody. Morálka měla být založena na přirozených základech. Zvyk člověka nutil k dodržování mravů, které mu vryla společnost a rodné prostředí. Tyto faktory právě udávaly obecné zákonitosti, podle kterých se hodnotilo vše ostatní. Cokoliv, co vybočovalo z těchto pravidel, bylo považováno za neetické a nepřípustné. Tématu morálky se autor věnoval v části knihy, kterou nazval *O kanibalech*. Uváděl příklady národů z Nového světa, které byly v dané době považovány za barbarské. Montaigne se na celou záležitost díval z jiného úhlu pohledu. Vyspělé národnosti by neměly odlišnosti odsuzovat dříve než se zamyslí samy nad sebou. Položil tím otázku, co je větší barbarství. Sníst mrtvé tělo nebo mučit živého člověka? Do kontrastu dával kmen Skytů, kteří protivníka

¹²³ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 68.

¹²⁴MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 153.

¹²⁵Tamtéž, s. 190.

nejprve usmrtili a až poté na něm hodovali, a novodobou evropskou společností, která byla schopna zločinů na vlastních lidech za zástěrkou náboženství. „Můžeme tudíž ony národy nazývat barbarskými, měříme-li pravidly rozumu, nikoliv však, vezmeme-li pravidlo sebe samé, kteří je všemožným barbarstvím překonáváme.“¹²⁶

Michel de Montaigne nevyspělé národy uznával, protože žily v harmonii s přírodou a jejich morálka byla založena čistě na duševní a tělesné přirozenosti, neovlivňovaly je žádné kulturní výtopy, tak jako evropskou společnost. V eseji *Umění žít* popsal cíl lidského bytí. Příroda nás vedla vždy tak, aby člověk zachoval svoji existenci a nezapomněl přitom na dobro společnosti. Toto bylo doprovázeno nejen povinnostmi, ale i slastmi. „Naší povinností je uvést pořádek do svých mravů, a ne do knih, které spisujeme, a dosahovat [...] harmonie a klidu ve svém chování. Naším velikým a slavným vrcholným dílem je vhodně žít.“ Dle Montaigne se člověk při pátrání po smyslu svého života musel opírat především o sebe, v sobě samém hledat oporu etického jednání, protože lidé jsou různí a mají rozdílné záliby a sklony, nemohou být platné žádné obecné morální principy.¹²⁷ Podle Montaigne by měl člověk těžit ze všeho, co mu život přináší, nechat se vést hlasem přírody, která ho naučí, jak žít i zemřít. Měl by žít naplno, prožívat hezké i špatné momenty, a tím se dopracovat svého klidu. Každý zodpovídá za své štěstí, toužený klid může najít jedině sám v sobě.¹²⁸

Jeho individualismus byl stavěn do kontextu se společenským životem. Sice pojímal společnost jako nástroj, jak využívat ostatní k nějakému účelu, ale zároveň radil, že by člověk měl dodržovat pravidla daného místa, ve kterém žije. Montaigne předpokládal, že změny zákonů nemusí vždy znamenat jen obrat k lepšímu, naopak je možnost, že vnesou do státního systému zmatek. Proto bylo nutné dbát o jejich zachování.¹²⁹

¹²⁶MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 221-226.

¹²⁷SCHNEEWIND, J. B. Montaigne on moral philosophy and good life. In *Cambridge Companion to Montaigne*, s. 219.

¹²⁸SVITÁK, I. *Montaigne*, s. 68.

¹²⁹MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 286-304.

4.2.3 Motiv smrti a nesmrtelnosti lidské duše v Montaignových Esejích

V eseji *O tom, že filosofovat znamená učit se umírat* Montaigne přisuzoval filosofii schopnost, že nás dokáže správně vést životem, tak abychom se dokázali na smrt připravit a smířit se s ní. Filosofováním se člověk dostával do stavu, kdy duše byla odváděna mimo tělo, což navozovalo stav přicházející smrti.¹³⁰

V úvodu eseje bylo konstatováno, že smrti není možno uniknout, byla neodmyslitelným účelem života. Přehlížení smrti nemohlo ničemu pomoci, spíše to naopak člověka degradovalo na úroveň zvířat, která toto vědomí neměla.¹³¹ Montaigne radil, jak se naučit umírat. Jediná možnost byla postavit se smrti čelem, pořád na ni myslet a čekat jí prakticky kdykoliv. Přijetím smrti se každý osvobozuje od povinností na tomto světě.¹³² Myšlenky na smrt nemusely vždy znamenat nechuť cokoliv dělat, pod vidinou nezvratného konce dokázaly člověku dodat nevídanou energii do života. Vědomí, že každý okamžik je jedinečný a už se nebude opakovat, dokázalo přimět člověka, aby žil svůj čas lépe a procítěněji.¹³³

Postoj ke smrti se během několika let u Michela de Montaigne změnil, což je doloženo v eseji *Zkušenost se smrtí*. V první části se přiklání k názoru, že přijmout smrt lze jedinečně skrze filosofování, studium a rozjímání. V následující eseji hledal sílu k vyrovnání se smrtí na příkladech prostých a těžce pracujících lidí, kteří na strach ze smrti neměli čas, protože hleděli využít čas, který na zemi dostali.¹³⁴

Hned první větou se rozcházel s původním postojem, když tvrdil, že ke šťastnému životu nebylo třeba vzdělanosti ani neustáleho přemýšlení nad umíráním. Nač bylo člověku učení o tom, jak zemřít, když mnohdy neuměl ani žít? Proto říkal: „Pakliže jsme žít uměli důsledně a klidně,

¹³⁰Tamtéž, s. 115.

¹³¹Tamtéž, s. 116.

¹³²Tamtéž, s. 119.

¹³³SVITÁK, I. *Montaigne*, s. 48.

¹³⁴ČERNÝ, V. a SVITÁK, I. Biografická poznámka. In MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 360.

dokážeme stejným způsobem i zemřít.“¹³⁵ Smrt nepředstavovala smysl života, byla pouhým zakončením. Strach z jejího příchodu nebyl opodstatněný, to dokládá i vlastní zkušenost po pádu z koně. V části pojmenované *Zážitek vlastní smrti* popisoval smrt jako překvapivě příjemný pocit: „pociťoval jsem rozkoš z toho, jak malátním a vzdávám se.“ „Byla to představa [...] kterou pociťují ti, kdo se svolně hrouží do spánku.“¹³⁶

¹³⁵MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 199.

¹³⁶Tamtéž, s. 202.

5 Komparace *Esejí* v kontextu renesanční filosofie

Tato část se bude věnovat komparaci výše uvedených Baconových a Montaigneových *Esejí*, konkrétně jejich reflexe relevantních témat.

Francis Bacon začal psát *Eseje* v době, kdy zastával funkce ve státní správě a věnoval se vědě, to pak ovlivnilo obsah jeho knihy. Zachycuje v ní dobové problémy, lidské vztahy, touhy, politické názory a mnoho dalšího. Bacon psaní díla pojal jako předávání vlastních zkušeností a rad společnosti. Michel de Montaigne stejně jako Bacon vykonával roli státníka, ale se svým psáním počkal až do doby, kdy se vzdal svých politických rolí. Na rozdíl od Bacona, Montaigne ztvárnil své dílo pro sebe jako vlastní zpověď. Oproti Baconovi si mohl dovolit být více otevřený a konkrétnější, zřejmě kvůli faktu, že již nebyl tak vystavený veřejnému životu. Baconovy *Eseje* jsou doslova formálními radami občanskými a mravními, kdy autor musel být v pozici toho, kdo se nemýlí. Kdežto Montaignovy *Eseje* jsou plné ironie, kritiky, mimo jiné i sebe sama, a otevřenosti vůči svým chybám jako byla lenost a neschopnost porozumět všemu. Toto díla obou autorů odlišovalo.

Oba autoři se naopak shodovali ve vymezení vůči tehdejšímu myšlení založeném na aristotelské tradici, což bylo důležité pro výběr jejich stylu psaní. Upustili od doposud scholastikou využívaných forem, jako byly traktáty, dialogy či dopisy. Michel de Montaigne byl zakladatelem výrazu *essai*, z něž vznikl specifický literární žánr.¹³⁷ Právě esej představovala novou formu tvorby, kde se neprojednávala žádná politická či náboženská témata, ale autorovi prožívané různé stavy a životní situace.¹³⁸

¹³⁷HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 463-464.

¹³⁸HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 76.

5.1 Politický život

Je možné komparovat i politický život Francise Bacona a Michela de Montaigne. Jak již bylo zmíněno výše, oba svého času zastávali funkce ve státní politice. Francis Bacon prokazování služby veřejnosti považoval za nejvyšší hodnotící kritérium pro společenské jednání. Pohyboval se na vysokých státnických postech až do doby, kdy byl roku 1621 obviněn z korupce. Po této aféře ukončil politickou činnost a přesunul se do ústraní, kde se věnoval mimo jiné psaní *Esejí*.¹³⁹ Montaigne neměl z politického života takové potěšení jako Bacon. Nejspíše ho poznamenaly i události Bartolomějské noci v roce 1572. Nakonec se vzdal všech svých funkcí i postu starosty Bordeaux a v samotě svého zámku věnoval veškerou snahu hledání smyslu života v podobě psaní *Esejí*.¹⁴⁰

5.2 Pohled na člověka

Stěžejním tématem knih obou autorů byl člověk. Bacon tvořil své úvahy pro veřejnost, ve kterých na základě svých zkušeností radil, jak se v jednotlivých situacích zachovat, jak nalézt k problémům řešení a jak pomocí vědění získat moc. Montaigne pojal psaní jinak, psal své eseje zejména k poznání sebe sama. Jak je tedy patrné, Bacon i Montaigne vytvořili své dílo s jiným záměrem. Pro Francise Bacona byl důležitý vztah člověka ke společnosti a veřejnému životu, Montaigne pohlížel na člověka skrze přístup k sobě samému.

Oba autoři se vymezovali od tehdejšího myšlení založeného na aristotelské tradici, což bylo důležité pro jejich náhled na možnosti poznání člověka. Dle Bacona se nelze vždy řídit vyhraněnými pravidly, podstatné bylo propojení vědění s praktickými zkušenostmi.¹⁴¹ Montaigne tvrdil, že tradice a autority ovlivňují lidské myšlení. Pro nezaujatý pohled na svět bylo potřeba zakládat poznání na přirozených základech.¹⁴²

¹³⁹RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*, s. 21.

¹⁴⁰HORYNA, B. *Filosofie skepse*, s. 72-74.

¹⁴¹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 262.

¹⁴²MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 221-226.

Montaigne nevěřil v neomylnost lidského rozumu a v poznání pravdy. Tvrdil, že výsledky lidského vědění jsou nejisté, což vyjádřil slovy „Co vím?“¹⁴³ Bacon netrval na neomylnosti rozumu, ale byl přesvědčen, že za určitých podmínek je poznání možné a zároveň i nutné. V tomto ohledu se vyjádřil i v eseji *O pravdě*, kde vystoupil proti Montaigneovi, konkrétně jeho skepsi, když na závěr použil jeho citát o lživém slovu.¹⁴⁴ Hovey k eseji *O pravdě* napsal, že úvodní citát „Co je pravda? zeptal se s úsměškem Pilát, a nečekal na odpověď.“ nejspíše představuje přirovnání Montaigneovu postoji „Co vím?“, i když dále je citován spíše pro jeho hezké řečnické umění, jeho fráze a schopnost vyjádřit se chytře, než pro svoji schopnost správně myslet.¹⁴⁵

Bacon věřil v Boha, právě to ovlivnilo jeho názor, že lidská důstojnost se zakládá na schopnosti povznést se k Bohu. Člověk byl tělem spřízněn se zvířaty a duší s Bohem. Toto spojení ho řadilo na vyšší úroveň. Naproti tomu Montaigne nahlížel na člověka jako na nedílnou součásti přírody. Nemá žádná práva na to, aby se povyšoval nad jiné živočišné druhy a není ničím výjimečným. Mnohdy poukazoval na to, že zvířata by některými vlastnostmi mohla člověka dokonce zahanbit. Tím chtěl ukázat, že lidská důstojnost spočívá v přijetí místa v přírodním uspořádání a jeho zákonů.

5.3 Vztah k přírodě

V přístupu k přírodě se autoři rozcházel. Bacon si přírodu chtěl podrobit, za pomoci lidského rozumu, nových vědeckých metod a vynálezů, aby dokázal panskou nadvládu člověka ve světě.¹⁴⁶ Naproti tomu Montaigne přírodu vnímal jako celek, který má svůj přirozený řád, a člověk se ho ku svému prospěchu neustále snaží změnit. Lidé by měli přírodu uctívat a řídit se jejími zákony a s ostatními tvory žít v harmonii.¹⁴⁷

¹⁴³GORFUNKEL, A. Ch. *Renesanční filosofie*, s. 224.

¹⁴⁴BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 7-10.

¹⁴⁵HOVEY, K. A. „*Mountaigny Saith Prettily*“: *Bacon's French and the Essay*, s. 75-76.

¹⁴⁶ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 79.

¹⁴⁷SVITÁK, I. *Montaigne*, s. 48.

5.4 Otázka smrti a nesmrtelnosti

Francis Bacon se nevěnoval tomuto tématu natolik obsáhle jako Michel de Montaigne, který se ve svých esejích věnoval introspekci a úvahám o životě, smrti a o pravém smyslu žití. Bacon dával přednost především vědeckému poznání, které by vedlo k ovládnutí přírody, před pouhým filosofováním. Člověk se tím, že byl Adam vyhnán z Ráje, stal sice smrtelným, ale pokud vynaloží veškeré úsilí na vědecké poznání, může dojít k znovuoživení rajského stavu.¹⁴⁸ V *Esejích* se motivu smrti věnoval v pasáži *O smrti*. Bacon chápal obavy lidí před touto neznámou cestou, ale dodával, že pokud člověk bude žít dobře, nemusí se ničeho obávat a jeho duše získá nesmrtelnost a povznese se k Bohu.¹⁴⁹

Michel de Montaigne se motivu smrti věnoval více v eseji *O tom, že filosofovat znamená učit se umírat* a následně v *Zkušenost se smrtí*. V první zmíněné zastával názor, že není třeba se smrti obávat, neboť odmítáním této skutečnosti se více vzdalujeme pochopení a přijímání smrti jako neodlučitelné součásti života. Pochopení a přijetí je pak možné jedině skrze filosofování.¹⁵⁰ V další etapě jeho života se s předchozím postojem rozcházel a naopak hledal sílu k vyrovnání se se smrtí skrze život prostých lidí, kteří neztráceli čas přemýšlením o konci života, ale snažili svůj čas náležitě využít.¹⁵¹

Oba filosofové se shodovali ve vnímání smrti jako něčeho, co nahání lidem strach, a radili, jak se této úzkosti vyhnout. Bacon radil, že není třeba strachu před smrtí a brát ji jako něco negativního. Lidé by se neměli nechat ovlivnit pověrami o umírání a posmrtných mukách. Také zdůrazňoval, že některé z vášní nám tento strach mohou pomoci překonat. Montaigne nejprve prosazoval postoj, že na smrt bylo nutné myslet neustále, neboť nikdo nikdy nevěděl, kdy přijde. V pozdějším věku zastával podobný názor jako Bacon.

V čem se naopak rozcházel, byla otázka nesmrtelnosti. Z Montaigne-

¹⁴⁸ŠPELDA, Daniel. *Renesanční a novověká filosofie*, s. 82-83.

¹⁴⁹BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*, s. 11-14.

¹⁵⁰MONTAIGNE, M. *Eseje*, s. 116-119.

¹⁵¹Tamtéž, s. 197-200.

ových esejí není zřejmé, jaký názor zastával v záležitosti smrtelnosti či nesmrtelnosti duše, ale může být předpokládáno, že pro něj měl život smysl sám o sobě a mělo se žít morálně a naplno, bez ohledu na smrt a co nás po ní čeká, na rozdíl od Bacona, který po správně prožitém životě očekával povznesení k Bohu a další posmrtný život duše.

5.5 Pojetí morálky v Esejích

Pro Francise Bacona bylo základním hodnotícím kritériem správného života bylo dobro státu a jeho etické hodnoty spočívaly v aktivním životě a v prokazování služeb společnosti. Každé chování hodnotil v kontextu, zda bylo či nebylo prospěšné pro veřejnost. Pokud se ukázalo jako prospěšné, bylo dle Bacona i přijatelné a obhajitelné. Montaignův individualismus byl stavěn do kontextu se společenským životem, společnost pojímal jako nástroj, jak využívat ostatní k nějakému účelu. Pro jeho morálku bylo důležité uznání smyslu života, jehož náplní byl život sám. Při hledání smyslu života se člověk musel spoléhat jen sám na sebe, kdy k tomu musel využít své mravní chování. Z toho vyplývalo, že hledání obecných norem není možné, protože stejně jak byly rozdílné národy a společnosti, tak se lišila morální jednání každého člověka.

6 Závěr

Tématem této bakalářské práce byly Baconovy a Montaignovy *Eseje* v kontextu renesanční filosofie. Úvodní část se zabývala charakteristickými rysy renesance. Toto období je však velmi komplexní, proto byla charakteristika zaměřena zejména na Jacoba Burckhardta, autora pojmu renesance, optimismus, pesimismus, skepticismus a na otázku nesmrtnosti lidské duše. V kapitole renesanční filosofie byla tato témata popsána pro lepší porozumění Baconových a Montaignových idejí v kontextu tohoto období.

Analýza Baconových a Montaignových *Esejí* byla orientována na náhled obou autorů na politický život, morálku, na přístup k člověku a přírodě, především potom na jejich nazírání na téma smrti.

Témata esejí byla vybírána podle společných motivů obou tvůrců. Přestože některé eseje měly shodné názvy, často se názorově Francis Bacon a Michel de Montaigne rozcházeli.

Jak je z úvodních kapitol o životě filosofů zřejmé, oba se pohybovali v politické sféře, ale Montaigne odešel brzy do ústraní. Toto také udávalo formu psaní jeho *Esejí*. Montaigne hned na začátku své knihy upozorňoval, že předmětem jeho úvah je spíše určitá stylizace, a pokud to čtenáře nezajímá, nemusí ztrácet čas čtením dalších stránek. To nasvědčovalo tomu, že Montaigne nezajímalo, co si lidé budou myslet o jeho esejích. Své dílo psal v podstatě pro sebe, jako introspekci, nebyl zatížen veřejným míněním. Naproti tomu Bacon své názory vyslovuje s ohledem na jejich přijatelnost pro společnost. Bylo zde možné najít úvahy nad smyslem života, smrtí, ctnostmi a neřestmi, doporučení a návody, jak by se lidé k sobě měli chovat. Nicméně své dílo psal formálněji a bylo doslova radami občanskými a mravními.

Práce komparuje Baconovy a Montaignovy názory na různá témata. Mezi ně patří jejich náhled na člověka. Michel de Montaigne se na člověka díval jako na součást přírody, která nemá právo na povyšování se nad ostatní živočišné tvory. Lidé podléhali zákonům přírody a jejich důstoj-

nost spočívala v přijetí místa v přírodním uspořádání. Francis Bacon viděl rozdíl, kterým se člověk odlišoval od zvířat, a to existenci duše, která ho povznášela k Bohu a řadila ho na vyšší úroveň. Z toho vyplýval i jeho názor na přírodu. Bacon si chtěl přírodu podmanit přírodu ku prospěchu lidstva. Naproti tomu druhý z autorů zastával názor, že je třeba přírodu ctít a nesnažit se ji přetvářet k obrazu člověka.

Značné rozdíly byly nalezeny i ve zpracování motivu morálky. Francis Bacon zastával postoj, který jako hlavní hodnotící kritérium měl dobro státu. Jeho morální hodnoty udávaly aktivní život a prokazování služby společnosti. Dle Montaigne však člověk musel uznat smysl života, jehož náplní byl život sám. Při hledání tohoto smyslu se člověk musel spoléhat jen sám na sebe a v sobě samém nalézt oporu v podobě mravního jednání. Protože každý člověk je jiný, nemohou být obecně platné morální normy.

Mezi charakteristické rysy renesančního myšlení patřil strach ze smrti a posmrtného života. Bacon se k tomuto tématu nevyjadřoval v takové míře jako Montaigne, ale zdůrazňoval, že není třeba smrti se obávat. Doporučoval na smrt vůbec nemyslet, dokud nepřijde. Svoji pozornost obracel spíše k vědeckému bádání, jak si podmanit přírodu. Montaigne se motivem smrti zabýval důkladněji, vnímal ji jako součást života. Jeho názor se v počátcích rozcházel s tím Baconovým, radil na smrt myslet neustále, jedině tak na ni budeme dobře připraveni. Postupem času přišel obrat, kdy naopak smysl života viděl v něm samotném, bylo třeba se smířit s vlastní smrtelností a na smrt by se mělo myslet až v momentě umírání.

7 Seznam literatury

BACON, F. *Eseje čili rady občanské a mravní*. Bratislava: Nestor, 2000. ISBN 80-89000-12-6.

BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*. Praha: Mladá fronta, 1980.

BACON, F. *Nové Organon*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X.

BURCKHARDT, J. *Kultura renaissanční doby v Itálii I., II.*. 5. vydání, Praha, 1912.

BURKE, P. *Italská renesance*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0589-5.

DELUMEAU, Jean. *Hřích a strach: pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*. Praha: Volvox Globator, 1998. ISBN 80-7207-180-7.

DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. 1. vyd. Praha: EWA Edition, 1994. ISBN 80-85764-07-5.

GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-653-0.

GORFUNKEL, A. Ch. *Renesanční filozofie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987.

HANKINS, J. *Renesanční filosofie*. Praha Oikomenh, 2011. ISBN 978-80-7298-418-3.

HORYNA, Břetislav. *Filosofie skepse*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2008. ISBN 978-80-7182-268-4.

HOVEY, Kenneth Alan. „*Mountaigny Saith Prettily*“: *Bacon's French and the Essay*. *PMLA* 106.1 (1991).[online]. [cit. 2016-08-02].
Dostupné z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/462824>>

KRISTELLER, Paul Oskar. *Osm filosofů italské renesance*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-832-7.

LANGER, Ullrich. *The Cambridge companion to Montaigne*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-52556-X.

MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. V tomto překl. vyd. 3. Praha: I. Železný, 1997. ISBN 80-237-3544-6.

MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. 2. vyd., 1. vyd. v ERM. Praha: ERM, 1995. ISBN 80-85913-12-7.

PELTONEN, Markku. *The Cambridge companion to Bacon*. New York: Cambridge University Press, 1996. ISBN 0-521-43534-X.

POPKIN, R. H. *The history of scepticism: from Savonarola to Bayle*. Oxford University Press 2003. ISBN 0-19-510767-5.

RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.

SVITÁK, I. *Montaigne*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966.

ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*. Plzeň, vydala ZČU, 2009. ISBN 978-80-7043-822-0.

ZŮNA, M. *Francis Bacon*. Praha: Svoboda, 1970.

8 Resumé

The main content of this Bachelor Thesis are Montaigne's and Bacon's Essays in the context of the Renaissance Philosophy.

For the thesis are important two works where the Essays' particular ideas have been analysed and interpreted.

In the first part there are the essentials Renaissance features, characteristics and ideas have been presented – mainly for better understanding of the general context for the subsequent analysis of the topic of Montaigne's and Bacon's essays. The period of the Renaissance and the Renaissance philosophy was partially defined in the first chapter with the help of Špelda, Garin, Burke, Burckhardt, Hankins and Röd writings.

Another chapter was devoted to the author Francis Bacon. Firstly, it introduced the Modern era in which he lived, his working in the political sphere and his main ideas and thoughts. Mainly his political and moral opinions which have been impacted by the activities in politics, have been interpreted.

In the chapter of Michel de Montaigne has been introduced his life, his political activity and main thoughts in the form of skepticism which affected a large part of his book. There were interpreted themes similar to Francis Bacon – moral, motif and death. It was Michel de Montaigne, who brought a different view of death than that which prevailed during the Renaissance.

In the final part Essays of Michel de Montaigne and Francis Bacon were compared in the context of the Renaissance philosophy. They were compared to the views of both authors, consensus and differences in their interpretations.